

אחריות שופט בדין העברי

א. בעניני שפיטה אין מרות על מי שבידו סמכות שפיטה, זולת מרותו של הדין.

סעיף 2 לחוק-יסוד: ה שפיטה

תרגום:

מבחינה מהותית שופט איננו תלוי באף אחד, הוא תלוי אך ורק בדין.
אי תלות ב3 רמות: אי תלות מהותי- כלומר מקבל החלטות בכפוף להוראות החוק בלבד.
אי תלות אישית- שכר וכו'.
אי תלות פנימית- יכול להביע עמדה ע"פ מיטב ש"ד ומצפונו.
הקושי הוא שהוא תלוי במדינה כיוון שמשלמת לו.

ב. רשות שופטת, אדם שהוא גופו בית - משפט או בית - דין או אחד מחבריהם, או שהוא ממלא כדין חובותיו של אדם כאמור, וכל אדם אחר המבצע פעולות - שיפוט, לרבות בורר - לא תוגש נגדו תובענה על עוולה שעשה במילוי תפקידו השיפוטי.

סעיף 8 לפקודת ה נזיקין (נוסח חדש), תשכ"ח - 1968

תרגום:

אם במסגרת תפקידו הפעיל ש"ד מוטה לא ניתן לתבוע אותו, אך אם יש חריגה מהסמכות השיפוטית אזי יכול שתקום נגדו עילת תביעה. - לא יגישו אם זה במסגרת תפקידו.

ב.1. (א). עובד ציבורי אחראי לכל עוולה שעשה, ואם ייתבע לדין על כך, ייתבע אישית; אולם, בלי לגרוע מכוחן של הוראות סעיפים 6 ו-8 תהא לעובד הגנה בכל תובענה שאינה על רשלנות, אם המעשה היה בתחום- סמכותו כדין או שעשהו בתום-לב כסבור שהוא פועל בתחום-סמכותו כדין.
(ב). עובד ציבורי לא יהיה אחראי לכל עוולה שנעשתה על ידי שלוח שמינה הוא או על ידי עובד ציבורי אחר, אלא אם הרשה או אישר את העוולה במפורש.

סעיף 7 לפקודת ה נזיקין (נוסח חדש) תשכ"ח 1968

ב.2. (א). לענין פקודה זו יהא מעביד חב על מעשה שעשה עובד שלו -
(1). אם הרשה או אישר את המעשה;

(2). אם העובד עשה את המעשה תוך כדי עבודתו. אולם -

(א). מעביד לא יהא חב על מעשה שעשה מי שאיננו מעובדיו, אלא אחד מעובדיו העביר לו תפקידו בלא הרשאתו המפורשת או המשתמעת של המעביד; (ב) מי שהיה אנוס על פי דין להשתמש בשירותו של אדם שאין בחירתו מסורה לו, לא יהיה חב על מעשה שעשה האדם תוך כדי עבודתו זו.

(ב). רואים מעשה כאילו נעשה תוך כדי עבודתו של עובד, אם עשהו כעובד וכשהוא מבצע את התפקידים הרגילים של עבודתו והכרוכים בה אף על פי שמעשהו של העובד היה ביצוע לא-נאות של מעשה שהרשה המעביד; אולם לא יראו כן מעשה שעשה העובד למטרות של עצמו ולא לענין המעביד.

(ג) לענין סעיף זה, מעשה - לרבות מחדל.

סעיף 13 לפקודת ה נזיקין (נוסח חדש) תשכ"ח 1968

ב.3. לענין פקודה זו, המעסיק שלוח, שאיננו עובדו, בעשיית מעשה או סוג של מעשים למענו, יהא חב על כל דבר שיעשה השלוח בביצוע אותו מעשה או סוג מעשים ועל הדרך שבה הוא מבצע אותם.

סעיף 13 לפקודת ה נזיקין (נוסח חדש) תשכ"ח 1968

ב.4. החסינות, לפי סעיף 8 לפקודת הנזיקין חלה על שופטים, דיינים, מי שממלא כדין תפקיד של שופט או של דיין, בורר וכל אדם שמבצע פעולת שיפוט. ב. מסגרת החסינות היא נגד תביעות על עוולה שביצע מי מאנשים אלה במילוי תפקידו השיפוטי. ג. חסינות זו היא חסינות מוחלטת, כל עוד העוולה בוצעה במסגרת מילוי תפקיד שיפוטי, לעומת חסינות יחסית לפי סעיף 7 ממנה נהנים עובדי הציבור. ד. לממלאי תפקיד שיפוטי יש הגנה מפני תביעות נזיקין כל עוד לא פעלו ברשלנות או בחוסר תום לב ותוך חריגה מסמכות כדין. 4. אין נוסחת פלאים ואף לא הסכמה כללית על הקו המפריד בין פעולה שיפוטית לבין פעולה מינהלית. 5. הפעולה של בית משפט, במובן הרחב של המושג, אינה מסתיימת בהכרח, בפסק הדין. אמנם התובענה מסתיימת בפסק הדין אך הליכי ההוצאה לפועל הם חלק מההליך המשפטי. -מהחשש שלא יהיה לו שק"ד עצמאי

ע"א 63 / 85 שמחה ניר נ' דוד אריאלי, [פד"יי מ"ו (2) 313, 313

ה. דיני ממונות מחזירין, בין לזכות בין לחובה. דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה. **משנה**, סנהדרין פרק ד, משנה ד

תרגום: בדין העברי לא קיים מושג ”סופיות הדין”.

בשיני ממונות- אם נמצא ראיה חדשה מחזירים את הדין ופותחים הכל מחדש ואין נפקות אם זה לזכות או חובה. בדיני נפשות- במידה והדין הוכרע לחובת הנאשם ומוצאים ראיות לזכותו מחזירים את הדין, אולם אם זיכו את הנאשם לא מחזירים את הדין. - (לטובת הנאשם).

ו. מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו. דן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי טמא את הטהור וטהר את הטמא, מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואם היה מומחה לבית דין פטור מלשלם. מעשה בפרה שנטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים והתירוה אמר תודוס הרופא: אין פרה וחזירה יוצאה מלאכסנדריא עד שהם חותכין את האם שלה בשביל שלא תלד. אמר רבי טרפון: הלכה חמורך טרפון. אמר לו רבי עקיבא: רבי טרפון, פטור אתה, שאתה מומחה לבית דין וכל המומחה לבית דין פטור מלשלם.

משנה, בכורות פרק ד משנה ד

תרגום: –אם דיין טועה במסגרת סמכותו (טעות - שק”ד - דיין מומחה חסין מפני תביעות הן ברשלנות והן בנוזקין. המשנה קובעת כי גם אם ניתן פס”ד שגוי ונגרם נזק לבעל הדין ישנו הכלל ”מה שעשה עשוי” כלומר הדין איננו חוזר. דיין לא מומחה פטור מלשלם.

ז. דיני ממונות מחזירין כו’. ורמינהו: דן את הדין, זיכה את החייב חייב את הזכאי, טימא את הטהור, טיהר את הטמא - מה שעשה עשוי, וישלם מביתו (רש”י: מה שעשה עשוי - אלמא לא הדר). אמר רב יוסף: לא קשיא: כאן - במומחה (רש”י: במומחה - יש בו כח לחזור, ולא מצי למימר ליה בעל דין: אנא כי טעמא קמא דידך עבדינא, אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה: מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר דילמא קמא עיקר ובהאי הוא דטעית), כאן - בשאינו מומחה. - ובמומחה מחזירין? והקתני: אם היה מומחה לבית דין - פטור מלשלם (רש”י: פטור מלשלם - אלמא מה שעשה עשוי, ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא בישא דההוא גברא גרם ליה למיטעיא). אמר רב נחמן: כאן - שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין (רש”י: יש גדול הימנו - אותו גדול מחזיר דבריו של זה, דיש בו כח לבטל), כאן - שאין גדול הימנו בחכמה ובמנין (רש”יאין גדול ממנו - לא ציית ליה בעל דין לאהדורי עובדא, ואפילו זה אומר: טעית, לאו כל כמיניה. טועה בדבר משנה - שטעותו מצוי בדבר המשנה - אין דינו דין לגמרי, וחוזר). רב ששת אמר: כאן - שטעה בדבר משנה, כאן - שטעה בשיקול הדעת. דאמר רב ששת אמר רב אסי: טעה בדבר משנה - חוזר, טעה בשיקול הדעת - אינו חוזר. אמר ליה רבינא לרב אסי: אפילו טעה ברבי חייא ורבי אושעיא? - אמר ליה: אין. - אפילו בדבר ושמואל? - אמר ליה: אין. - אפילו בדידי ודידך? - אמר ליה: אטו אנן קטלי קני באגמא אנן? היכי דמי שיקול הדעת? אמר רב פפא: כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ואיקרי ועבד כחד מינייהו, וסוגיא דשמעתא אזלי כאידך - היינו שיקול הדעת. איתביה רב המנונא לרב ששת: מעשה בפרה (של בית מנחם) שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים. ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה. שאמר תודוס הרופא: אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא של מצרים אלא אם כן חותכין האם שלה, כדי שלא תלד. אמר רבי טרפון: הלכה חמורך טרפון! אמר לו רבי עקיבא: פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם. ואי איתא, לימא ליה: טועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר! - חדא ועוד קאמר. חדא - דטועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר. ועוד: אי נמי בשיקול הדעת טעית - מומחה לרבים אתה, וכל המומחה לרבים פטור מלשלם. אמר רב נחמן בר יצחק לרבא: מאי קא מותיב רב המנונא לרב ששת מפרה? פרה הרי האכילה לכלבים, וליתא דתהדר! - הכי קאמר ליה: אי אמרת בשלמא טעה בדבר משנה אינו חוזר - אלמא קם דינא, היינו דקא מפחיד רבי טרפון, וקאמר ליה איהו: מומחה לבית דין אתה, ואתה פטור מלשלם. אלא אי אמרת טעה בדבר משנה חוזר - לימא ליה: כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת, השתא נמי - לא כלום עבדת. רב חסדא אמר: כאן - שנטל ונתן ביד, כאן - שלא נטל ונתן ביד.

בבלי, סנהדרין ל”ג, א

- ר’ יוסף אומר שבסנהדרין- מדובר במומחה ולא ניתן להחזיר. לעומת זאת בבכורות - לא מדובר במומחה ולכן אפשר אי אפשר להחזיר. -פיצוי.

תרגום:

*הרב יוסף מנסה ליישב את הסתירה בין מקור ה-ל, אומר שמדובר בדיין מומחה מחזירים ואם מדובר בדיין באיננו מומחה לא מחזירים.

*הרב נחמן אומר שכאשר יש ערכאות ערעור גבוהה יותר הדין יחזור. (- אם הולכים לפי ר’ יוסף לא נוכל ללכת לפי ר’ נחמן).

*לפי ר' ששת אם טעה בדבר משנה הדין חוזר. ואם טעה בש"ד הדין איננו חוזר.
*טעות בדבר משנה- השופט פירש את החוק לא נכון.
*טעות בש"ד- שופט הפעיל את ש"ד כאשר לא הייתה הכרעה ברורה ופסק לפי דעת המיעוט.
* - אפשר לטעון גם כי בבכורות דיברו על מומחה ולכן ניתן לטעון שההנחה של ר' יוסף מוטעת וכי גם בבכורות דובר על דיין מומחה.
*רב חסדא אומר כי אם הדיין נתן ביד מחזירים, אך אם נשא ונתן ביד לא מחזירים והדיין ישלם מכיסו.
נדא ונתן- הדיין גבה את הכסף בעצמו מזה ונתן לזה

ח. כל דיין שדן דיני ממונות וטעה אם טעה בדברים הגלויים והידועים כגון דינין המפורשין במשנה או בגמרא חוזר הדין ומחזירין הדבר כשהיה ודנין בו כהלכה, ואם אי אפשר להחזיר כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, או שהיה אלם או שטמא דבר טהור או שהורה בכשרה שהיא טריפה והאכילה לכלבים וכיוצא בזה הרי זה פטור מלשלם, אף על פי שגרם להזיק לא נתכוון להזיק.

רמב"ם, סנהדרין ו, א

תרגום: לפי רמב"ם אם הדיין טעה בדברים הגלויים והידועים ושהחוק כ"כ ברור אזי הדין חוזר. ואם לא ניתן להחזיר, הדיין פטור מלשלם כיוון שהטעות הייתה בת"ל ולא התכוון להזיק.

י. כל דיין שדן דיני ממונות וטעה, **אם טעה בדברים הגלויים והידועים**, כגון דינים המפורשים במשנה או בגמרא או בדברי הפוסקים, חוזר הדין ודנין אותו כהלכה. **הגה:** מיהו י"א דאם נראה לדיין ולבני דורו מכח ראיות מוכרחות שאין הדין כמו שהוזכר בפוסקים, יכול לחלוק עליו, מאחר שאינו נזכר בגמרא (טור בשם הרא"ש). מכל מקום אין להקל בדבר שהחמירו בו החבורים שנתפשטו ברוב ישראל, אם לא שקבל מרבתינו שאין נוהגין כאותה חומרא (פסקי מהרא"י סימן רמ"א). ואם אי אפשר לחזור, כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, או שהוא אלם, או שטימא דבר טהור או שהורה בכשרה שהיא טריפה והאכילה לכלבים וכיוצא בזה, הרי זה פטור מלשלם; אף על פי שגרם להזיק, לא נתכוין להזיק. **הגה:** ויש חולקין (טור בשם הרא"ש) ועוד פוסקים. ולענין הוראת איסור והיתר, אם הגיע להוראה, אע"פ שאינו סמוך, דינו כמומחה (נ"י ריש פ' אד"מ). ועיין בי"ד סי' רמ"ב מדין הסמיכות בזמן הזה.

שולחן ערוך, חושן משפט סימן כה, סעיף א

תרגום: ר' יוסף קארו: מרחיב את ההגדרה של טועה בדבר משנה ומוסיף את דברי הפוסקים והגדולים בני דורו ולכן אם הדיין טעה בדבר פוסקים הדין חוזר. (-מפסיקה ולא מחוק).
אולם לפי ר' משה איסרליש- הדיין יכול לחלוק על הפוסקים אם הוא סבור שיש לו ראיות מוכחות כשיטת אותו פוסק, או שהמקרה לא מופיע בתלמוד או אם סבור שזה עובר מדור לדור ונוהגים באותה החומרה והדין לא חוזר. - תקדים.

*אם הדיין פירש הפוך דברים גלויים וידועים אז הדין חוזר. אך אם יש הסתייגות- נניח שיושב בדין שופט מחוזי בסוגיה ללא דין מפורש, העליון עשה היקש והגיע למסקנה ע"פ היקש זה. מה יעשה השופט במחוזי שסבור שהניתוח של העליון מוטעה?

1. לפי יוסף קארו- הדרך סלולה ורק העליון יכול לטעות (לסתות).
2. לפי איסרליש- אם לדיין יש ראיה כי הפרשנות הקודמת טועה אז הוא יכול לחלוק, ולמרות שהוא חולק ל תהיה טענת הדבר משנה.